

УДК 336.71:657:336.717.111

АУДИТ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ ІЗ ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ ЯК ОСНОВНА БАЗА УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Рудницький Василь Степанович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: koa@lbi.wubn.net

Сарахман Оксана Миколаївна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: sarahman88@ukr.net

Анотація. Проаналізовано сучасний стан організації і функціонування банків у платіжній системі на основі пластикових карток, а також досліджено проблеми і перспективи у проведенні аудиту операцій із платіжними картками.

Залежно від використовуваних методичних підходів до оцінювання економічної ефективності здійснення операцій банків із платіжними картками характеризується результативність цих операцій і визначається доцільність розширення сегментів ринку платіжних карток.

З урахуванням цього чітко виокремилась проблема опрацювання методики аналізу і аудиту ефективності цих операцій, що дозволить оцінити ресурсомісткість, трудомісткість операцій та обсяги інвестицій на впровадження нових карткових продуктів і технологій. Це вимагає комплексного, системного підходу до використання методів економічного аналізу і аудиту в цій сфері.

Ключові слова: банк, аналіз, аудит, платіжна картка, програма.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 5.

AUDIT BANK OPERATIONS WITH OF PAYMENTS CARDS AS THE MAIN BASE MANAGEMENT DECISION MAKING

Rudnytskyi VasyL,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Accounting and Auditing
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: koa@lbi.wubn.net

Sarakhman Oksana,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Accounting and Auditing
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: sarahman88@ukr.net

Abstract. The article analyzes the current state of the organization and functioning of banks in the payment system. Investigated the problems and prospects for auditing transactions with payment cards.

Depending on the used methodological approaches to evaluating the economic efficiency of operations with payment cards banks characterized by efficiency of operations and feasibility defined market segments expand payment cards.

In view, experienced some problem to processing methods of analysis and audit and the effectiveness of these operations. All of that will be help to evaluate resource consumption, complexity of operations and investments for the introduction of new card products and technologies.

This requires an integrated, systematic approach to the methods of economic analysis and audit in this area.

Keywords: bank, analysis, audit, payment card, program.

Formulas: 0; **fig.:** 0; **tabl.:** 1; **bibl.:** 5.

АУДИТ ОПЕРАЦИЙ БАНКОВ С ПЛАТЕЖНЫМИ КАРТОЧКАМИ КАК ОСНОВНАЯ БАЗА ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Рудницкий Василий Степанович,
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой учета и аудита
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: koa@lbi.wubn.net

Сарахман Оксана Николаевна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры учета и аудита
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: sarahman88@ukr.net

Аннотация. Проанализировано современное состояние организации и функционирования банков в платежной системе на основе пластиковых карточек, а также исследованы проблемы и перспективы в проведении аудита операций с платежными карточками. В зависимости от используемых методических подходов к оценке экономической эффективности осуществления операций банков с платежными карточками характеризуется результативность этих операций и определяется целесообразность расширения сегментов рынка платежных карточек. С учетом этого четко выделена проблема методики анализа и аудита эффективности этих операций, что позволит оценить ресурсоемкость, трудоемкость операций и объемы инвестиций на внедрение новых карточных продуктов и технологий. Это требует комплексного, системного подхода к использованию методов экономического анализа и аудита в данной сфере

Ключевые слова: банк, анализ, аудит, платежная карточка, программа.

Формул: 0; **рис.:** 0; **табл.:** 1; **библ.:** 5.

Вступ. Ефективність операцій із платіжними картками є відносним виразом ефекту від здійснення таких операцій, пов'язаним зі здатністю банку формулювати власні цілі з урахуванням зовнішніх і внутрішніх умов функціонування та забезпечувати їх досягнення шляхом використання соціально спрямованих інструментів за встановленого співвідношення витрат і результатів.

Сьогодні ми спостерігаємо швидкий розвиток ринку платіжних карток в Україні. Кількісне зростання показників цього ринку одночасно супроводжується і його якісним розвитком. Зокрема, активно впроваджуються нові платіжні послуги та операції. Банки поступово здійснюють перехід з емісії платіжних карток із магнітною смугою на емісію платіжних карток із чипом та переобладнують свою інфраструктуру для приймання смарт-карток. На базі платіжних смарт-карток впроваджуються бонусні, соціальні, транспортні, страхові, медичні та інші проекти. Емітуються мобільні платіжні інструменти, які дозволяють контролювати та управляти банківським рахунком, а також здійснювати платежі за допомогою мобільного телефону.

Потужні фінансові і політичні явища останніх років призвели до серйозних випробувань банків Укра-

їни на міцність. Нині банківська діяльність великою мірою залежить від використання нових технологій ведення бізнесу, зокрема у сфері платіжних карток.

Безпечні та ефективні платіжні системи відіграють вирішальну роль для успішного функціонування фінансової системи країни. На сьогодні є необхідним упорядкування діяльності суб'єктів на ринку банківських платіжних карток, посилення контролю за такою діяльністю, сприяння запобіганню незаконної діяльності на ринку платіжних систем, захист інтересів користувачів платіжних систем. У цих умовах особливої актуальності набуває розроблення основних напрямів удосконалення аудиту банківських платіжних карток.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в науковій літературі цією проблемою займалися вітчизняні і зарубіжні макроеконومیсти та банківські науковці, зокрема Т. Я. Андрейків, О. Д. Вовчак, М. А. Вознюк, А. С. Савченко, Т. С. Смовженко, А. Г. Чумаков, Г. Є. Шпаргало, Д. Хамфрі, Б. Д. Самерс, Д. Шеппард, Д. Шоенмейкер, П. Ангеліні, А. Грінспан.

Значний вплив на становлення і розвиток теоретико-методологічних основ аналізу і аудиту діяльності банків на ринку платіжних карток мають дослідження учених: М. І. Баканова, О. В. Васюренко, О. І. Скаска,

О. І. Кіреєва, В. П. Бондара, А. В. Головача, М. П. Денисенка, Л. М. Кіндрацької, В. Б. Кириленка, В. І. Ричаківської, К. Є. Раєвського, Г. П. Табачук та ін. Проте багато положень праць дослідників мають суперечливий і дискусійний характер щодо теоретичних і практичних знань у зборі та опрацюванні економічної інформації, а також виявлення реальних шляхів удосконалення проведення аудиту операцій із платіжними картками.

Результати дослідження. Ринок електронних платежів швидко і стрімко змінюється. Процеси глобалізації та зміни у структурі сектору фінансових послуг вимагають постійного вдосконалення і розвитку цього ринку. Темпи поширення використання безготівкових платіжних інструментів значно відрізняється у країнах залежно від особливостей ринку.

Аналізуючи дані, подані Національним банком України, щодо статистики розвитку платіжних карток на українському ринку, було визначено такі факти: безперечним лідером на ринку платіжних карток України є ПАТ КБ «ПриватБанк».

Станом на 01.10.2015 обіг карток цього банку становив 29 974 227 шт., а це 48% від загального обігу платіжних карток на українському ринку. Також варто звернути увагу на різницю між кількістю карток, що є в обігу, і кількістю карток, що дійсно використовуються клієнтами банку (тобто є активними).

Щодо «ПриватБанку», то частка активних карток у загальному обігу карток банку становить 53,5%. Наочний приклад співвідношення активних карток найбільших банків України до обігу платіжних карток у цілому ми можемо розглянути в *табл. 1* [5].

Таблиця 1

 Дані в розрізі банків – членів платіжних систем
щодо кількості платіжних карток станом на 01.10.2015 і 01.10.2014

Назва банку	Станом на 01.10.2015		Станом на 01.10.2014		Абсолютне відхилення (активних одиниць)	Відносне відхилення (активних карток)
	платіжних карток в обігу (одиниць)	платіжних карток активних (одиниць)	платіжних карток в обігу (одиниць)	платіжних карток активних (одиниць)		
ПАТ КБ «ПриватБанк»	29 974 227	16 039 421	30 730 368	16 905 023	-865 602	0,95
АТ «Ощадбанк»	10 036 377	3 977 236	12 591 214	2 489 779	1 487 457	1,60
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	4 274 873	2 045 034	4 137 016	2 609 570	-564 536	0,78
ПАТ «ПУМБ»	2 077 904	677 811	1 548 685	652 653	25 158	1,04
АТ «УкрСиббанк»	2 057 664	1 026 598	1 964 254	1 004 543	22 055	1,02
Інші банки	13 391 979	6 431 819	18 782 880	9 535 089	-3 103 270	0,67
Усього	61 813 024	30 197 919	69 754 417	33 196 657	-2 998 738	0,91

Аналізуючи статистику Національного банку України (НБУ) за 2014 і 2015 роки, бачимо тенденцію до зменшення кількості платіжних карток в обігу деяких українських банків. За даними НБУ, кількість карток, що є в активному використанні, зменшилась на 5% (865 602 штуки).

Можливими причинами такого зменшення є те, що більшість українців усе ще воліють використовувати платіжні картки для зняття готівкових коштів у банкоматах і зниження використання кредитних карток громадянами України [5].

У зв'язку зі скороченням кількості платіжних карток в обігу банків і з тим, що багато банків у цілях економії змушені закрити свої відділення, виникає доцільність у зменшенні кількості банкоматів і платіжних терміналів, що обслуговують платіжні картки.

На наш погляд, важливим напрямом для банківських установ щодо ефективності операцій із платіжними картками є детальний аудит цих операцій, який повинен проводитися за кількома етапами.

Першим етапом є складання програми аудиту. Тут вказується мета аудиту (наприклад, установити дотримання вимог чинного законодавства і внутрішніх положень банку при веденні операцій із банківськими платіжними картками (БПК), дохідність / збитковість операцій із БПК, повнота і своєчасність виконання рекомендацій щодо усунення недоліків і т. ін.); об'єкт аудиту (наприклад, організація роботи зі здійснення операцій із пластиковими картками); період аудиту; термін перевірки; керівник аудиторської групи. Крім

цього, висвітлюється перелік питань, що підлягають перевірці, та перелік аудиторських процедур за планом аудиту.

На другому етапі відділ внутрішнього аудиту складає програму (наприклад: оформлення, видавання та обслуговування дебетної корпоративної платіжної картки юридичній особі) для детального розгляду операцій працівниками, де вказують послідовність здійснення операцій (згідно з нормативним матеріалом).

Програма повинна складатися з кількох частин:

- оформлення документів і відкриття карткового рахунку;
- отримання картки;
- поповнення картрахунку або списання з картрахунку;
- закриття картрахунку.

Відповідно до кожного з цих підрозділів розписується зміст операції.

Третім етапом проведення аудиторської перевірки є складання аудиторського звіту, який має такі розділи: мета перевірки, опис аудиторського підходу, обсяги та межі аудиторської перевірки, а також дається опис усіх питань за розділами у програмі [1].

В аудиторському звіті після кожного розділу аудитор визначають рівень ризику і подають свої рекомендації за підсумками аудиторської перевірки. Усі ці документи затверджуються підписом і печаткою керівника банку.

Дані, які містяться у звіті аудитора, наводяться з метою доведення до керівництва банку свідчень про

недоліки в облікових записках бухгалтерського обліку і системі внутрішнього контролю, які можуть призвести до суттєвих помилок у звітності і в порядку внесення конструктивних пропозицій з удосконалення бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю операцій із платіжними картками.

Аудитор зобов'язаний вказати у звіті на всі помилки і перекручення в системі бухгалтерського обліку за платіжними картками, а також може надавати у звіті будь-яку інформацію, яка стосується проведеного аудиту і фактів щодо роботи банку з платіжними картками і яку він буде вважати доцільною. Письмова інформація аудитора не може розглядатись як повний звіт про всі наявні недоліки. Вона охоплює лише ті з них, які були виявлені у процесі аудиторської перевірки.

Для проведення аналізу роботи банку з платіжними картками аудиторів треба запросити книгу реєстрації відкритих внутрішньобанківських рахунків, примірники договорів про випуск БПК, журнал реєстрації договорів. Перевіряється, чи дотримувався банк законодавчо-нормативних актів Національного банку України під час роботи з платіжними картками.

Карткові рахунки, які відкривають банки, прирівняні до поточних рахунків. Тому при проведенні перевірки аудиторів варто звернути увагу на законність відкриття карткового рахунку, правильність оформлення юридичної справи клієнта – власника БПК.

При проведенні аудиторської перевірки аудиторів слід враховувати не менше ніж два чинники.

Перший чинник дозволяє використання корпоративних БПК міжнародних платіжних систем, відкритих у грошовій одиниці України [для оплати товарів (послуг), придбаних для власних потреб на території України, для витрат на відрядження, представницькі цілі відповідно до чинного законодавства України]. Контроль за цільовим використанням коштів із корпоративних картрахунків покладено на власників рахунків.

Другий чинник враховує те, що для корпоративних БПК міжнародних платіжних систем, відкритих в іноземній валюті, дозволяється здійснювати ті самі операції, що й за картрахунками, відкритими в національній валюті, за виключенням здійснення оплати договорів, що здійснюються від імені резидентів і представництв юридичних осіб – нерезидентів [1].

Дотримання цих вимог аудитор здійснює на підставі перевірки виписок за корпоративним картковим рахунком. У цій виписці повинні бути відображені всі операції, що були здійснені держателями корпоративних БПК, із зазначенням: дати здійснення операції, виду операції, суми операції, коду валюти операції та курсу (за умови здійснення операції не у валюті карткового рахунку).

У разі виявлення порушень правил користування БПК їхніми власниками аудиторів треба з'ясувати, які заходи були вжиті банком за виявленими порушеннями. Якщо заходів не вживалось, це свідчить про недостатній рівень контролю з боку відповідальних працівників банку за операціями, що здійснюються клієнтами.

При проведенні перевірки операцій, пов'язаних із видаванням готівки за БПК, аудиторів варто звернути увагу на те, що здійснювати авторизацію в іноземній валюті при проведенні операції видавання готівкової іноземної валюти за допомогою БПК міжнародних платіжних систем дозволяється лише: за власними БПК уповноваженого банку (якщо картрахунок відкрито в іноземній валюті), за БПК нерезидентів України, які емітовані банками-нерезидентами. У всіх інших випадках видавання готівки за БПК здійснюється в національній валюті України.

Перевірка дотримання цих вимог здійснюється на підставі сліпів, при цьому сліп має містити таку інформацію: назву держателя БПК, тип БПК, банк-емітент, номер БПК, паспортні дані власника БПК, валюта, в якій здійснювалась авторизація картки (національна / іноземна), код авторизації, сума до видавання, сума отриманої комісійної винагороди, загальна сума авторизації, підпис власника БПК і відповідального працівника, а також інформацію з кліше банку, який здійснив авторизацію. Належним чином оформлений сліп є підставою для оформлення видаткових касових документів.

Якщо авторизація картки здійснювалась за допомогою POS-терміналу, то в касових документах зберігається другий примірник чека (квитанції), роздрукованого POS-терміналом, що містить інформацію про власника БПК, загальну суму операції, номер БПК, підпис власника, код авторизації та час здійснення операції. Зазначений чек є підставою для оформлення видаткових касових документів [2].

Якщо видавання готівки за БПК здійснював касир пункту обміну іноземної валюти, аудиторів треба перевірити, чи оформляє окремо касир грошові аванси для здійснення операцій із видавання готівки за БПК, і чи відображені такі операції в документах, що роздруковуються при закритті дня касиром. Разом з тим аудиторів потрібно встановити, чи існує наказ із банку про призначення осіб, відповідальних за роботу з клієнтами із банківськими платіжними картками.

Перевірці також підлягають електронні анкети картодержателів. При цьому контролюється тотожність інформації, вказаної в електронній анкеті та в договорі, укладеному з клієнтом. Кількість відправлених електронних анкет повинна бути рівною кількості укладених договорів. За картрахунками корпоративних БПК треба встановити, чи наявні повідомлення в податкову адміністрацію про відкриття юридичною особою корпоративного карткового рахунку. Перевіряється, чи зареєстровані в «Журналі реєстрації анкет на отримання БПК» усі наявні анкети, що надані клієнтами.

Окрім цього, аудиторів треба встановити кількість поточних рахунків, що були відкриті банком на ім'я картодержателів, для забезпечення останніми розрахунків за БПК (поповнення картрахунку, погашення кредиту).

При перевірці відкриття карткових рахунків і рахунків гарантійного депозиту аудиторів варто звернути увагу на наявність у головному банку електронних анкет, надісланих філіями, тотожність вказаних у них даних із даними ОДБ, наявність розпорядження

про відкриття рахунків і відправлення інформації про персоналізацію БПК і генерацію ПІН-коду до процесингового центру.

Аудитор перевіряє фактичну кількість наявних пластикових заготовок на виготовлення БПК із кількістю, що вказана в заявці на отримання заготовок, та із кількістю, що вказана у видатковому позабалансовому ордері, а також чи зберігаються отримані заготовки на виготовлення БПК і виготовлені БПК у сейфі. Установлюються особи, що мають доступ до місця зберігання заготовок і карток, здійснюється звірка цих осіб із переліком, визначеним наказом.

Перевірці підлягають і реєстри на кількість і суму використаних бланків суворої звітності та взірці з фактичною наявністю бланків, що обліковуються в підзвіті відповідального працівника, реєстри на кількість і суму виготовлених цінностей та взірці із фактичною наявністю виготовлених БПК, що є у підзвіті відповідального працівника, реєстри на кількість і суму зіпсованих виготовлених цінностей та взірці з фактичною кількістю зіпсованих при виготовленні БПК [3].

При перевірці операцій із видавання виготовлених БПК клієнтам – держателям БПК аудиторіві треба встановити таке: здійснення оплати клієнтом за виготовлення БПК та річне обслуговування (як щодо фізичних, так і щодо юридичних осіб); наявність оформлення юридичною особою – власником корпоративного картрахунку доручення на отримання корпоративної БПК на кожного держателя окремо; наявність у банку «Розписки про отримання БПК і ПІН-конверта з ПІН-кодом» та тотожність підписів на розписці зі зразками підписів клієнтів; наявність відмітки, зробленої відповідальним виконавцем у справі клієнта про дату видавання БПК і ПІН-конверта; внесення операції видавання БПК і ПІН-конверта до звіту операційного дня.

Особливу увагу аудиторіві треба звернути на повноту, своєчасність і правильність відображення в обліку операцій, що пов'язані з використанням власником БПК коштів за рахунок встановленого ліміту кредитування.

При цьому аудитор перевіряє:

- своєчасність відкриття позичкового рахунку картодержателю у разі використання останнім кредитних коштів;
- стан моніторингу своєчасності погашення картодержателем заборгованості за кредитом у терміни, обумовлені договором;
- повноту і правильність нарахування відсотків за користування кредитними коштами;
- погашення заборгованості за рахунок гарантійного депозиту в разі допущення картодержателем прострочки погашення кредиту та відсотків за ним;
- правильність і своєчасність нарахування відсотків за гарантійним забезпеченням, наданим клієнтом.

Висновки. Головним завданням аудиту ефективності системи платіжних карток є одержання відповіді на основні питання, що хвилюють насамперед керівників, які ухвалюють рішення щодо використання виділених ресурсів на комплексні програми. До питань такого характеру можна віднести:

- терміни окупності дорогого устаткування;
- накладні витрати, які несе банк на зміст апарату з роботи з платіжними картками і служб, що забезпечують ці операції (інкасація, каса, бухгалтерія);
- які витрати йдуть на забезпечення процесингу платежів, підтримку ліній зв'язку і кореспондентських відносин;
- у скільки обходиться комплектація тієї або іншої обладнаної торговельної точки або місця установки банкомата;
- на яких умовах можливо працювати з конкретним клієнтом або іншим банком.

Загалом, операції з платіжними картками потребують значних інвестицій, обсяг яких залежить від випуску безпосередньо карток, від засобів обробки інформації, від технічної та технологічної інфраструктури, від затратомістких методів контролю за обладнанням і операціями. По суті, цей вид бізнесу вимагає найбільших вкладень з усіх сфер банківського бізнесу.

Список використаної літератури

1. Сарахман О. М. Внутрішній аудит у банку : навч. посібник / О. М. Сарахман, О. І. Скаско, О. Д. Вовчак, О. К. Волкова. – Київ : УБС НБУ, 2015. – 239 с.
2. Постанова Правління НБУ «Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням» від 19.04.2005 № 137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Постанова Правління НБУ «Правила бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України» від 08.04.2005 № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
4. Фастовець Є. О. Пластикові картки у сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / Є. О. Фастовець. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer29/287.pdf>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

References

1. Sarahman, O. M., Skasko, O. I., Vovchak, O. D., & Volkova O. K. (2015). Vnutrishnii audyt u banku [Internal audit in the bank]. Kyiv : UB NBU [in Ukrainian].
2. Postanova Pravlinnia NBU «Polozhennia pro poriadok emisii platizhnykh kartok i zdiisnennia operatsii z yikh zastosuvanniam» [Regulations on the procedure for issuing payment cards and transactions with their use,

- approved by the NBU Board from April 19. 2005, № 137]. (n. d.). www.bank.gov.ua. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Postanova Pravlinnia NBU «Pravyla bukhhaltenskoho obliku operatsii z vykorystanniam platizhnykh kartok u bankakh Ukrainy» vid 08.04.2005 № 123 [The rules of accounting transactions using payment cards in Ukraine banks, approved by the NBU from April 08.04.2005, № 123]. (n. d.). www.bank.gov.ua. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
 4. Fastovets, E. O. Plastykovi kartky u suchasnomu suspilstvi [Plastic cards in modern society]. (n. d.). www.sworld.com.ua. Retrieved from <http://www.sworld.com.ua/konfer29/287.pdf> [in Ukrainian].
 5. Ofitsiyniy sait Natsionalnoho Banku Ukrainy [The official website of the National Bank of Ukraine]. (n. d.). www.bank.gov.ua. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].